

Shrnutí průběhu workshopů

Úloha vysokých škol ve společnosti

Tato pracovní skupina se zabývala tématy, která jsou vložena do otázek: Jak působí vysoké školy na společnost, co se od nich očekává a do jaké míry mohou být vysoké školy skutečným zdrojem rozvoje kvality života ve společnosti? A ovšem také: do jaké míry stav a vývoj společnosti působí na vysoké školy?

K problematice přednesli své příspěvky Jitka Rychtaříková, Libor Prudký a Inna Čábelková. Michal Stehlík se pro nemoc nemohl jednání účastnit, svůj však příspěvek zaslal.

J. Rychtaříková prezentovala mj. srovnání situace českých vysokých škol vůči zahraničí, zvláště z hlediska podílu vysokoškoláků na jednotlivých věkových kohortách a možnostech, které v tomto směru nabízí budoucnost. Upozornila zvláště na problematiku kvality vysokoškolského vzdělávání ve vztahu k rozsahu a složení věkových kohort a ve vztahu k demografickému vývoji.

L. Prudký otevřel téma „čtvrtá role vysokých škol“. Vysokoškoláci v prezenční formě studia jsou v tzv. sensitivní fázi socializačního vývoje, kdy se výrazně utvářejí jejich hodnotové struktury, a to zvláště ty, které se týkají jejich budoucího působení jako občanů a plnohodnotných osobností. Vzhledem k tomu, že tato role vysokých škol – tedy jejich význam pro osobnostní rozvoj studentů, vlastně jejich výchovná role – není nikde v současných dokumentech o vysokých školách zastoupena, je otázkou, zda vysoké školy působí jako podporovatelé, nebo naopak bariéry rozvoje kvality života v této společnosti.

I. Čábelková se soustředila na požadavky vůči studentům vysokých škol z hlediska 4. fáze modernizace. Akcentovala především nesoulad mezi požadavky na růst rozvoje vědecké práce u absolventů vysokých škol a mírou ochoty zabývat se vědeckou prací po ukončení vysokoškolského studia. Ukazuje se, že v tomto směru má české vysoké školství – proti většině vyspělých států – značné rezervy.

Některé souvislosti této tematiky nebyly ani prezentovány, ani diskutovány, především *sub specie* třetí role vysokých škol. I v této souvislosti se ukázaly rezervy, které před vysokými školami v ČR stojí. Na druhé straně však platí, že zužovat působení vysokých škol na společnost především skrze jejich třetí roli je nedostačující. Možná významnější je to, do jaké míry vysoké školy připravují studenty pro jejich aktivní roli ve společnosti.

Studenti a jejich aktivity

Workshop byl zahájen prezentacemi příspěvků, které ilustrovaly různé typy aktivit studentů. Prezentace poskytly vhled jak na spíše neformální studentský spolek založený na jedné fakultě (Fakulta humanitních studií UK), tak na spolek vzniklý na základě silného společného tématu

v jedné oblasti studia (doktorandi a jejich situace), i na sdružení s cílem reprezentovat všechny studenty v rámci zastřešující oficiální organizace – Studentská komora Rady vysokých škol. Poslední pohled na studentské aktivity a jejich podporu zprostředkoval učitel a představitel technické fakulty. Diferencujícími perspektivami všech příspěvků bylo jednak oborové zaměření (humanitní a technické), dále role v systému (studenti i učitelé/reprezentanti fakult, respektive kateder) a částečně i generační vidění nebo lépe odlišná délka zkušeností ve vysokoškolském sektoru.

Hlavní část diskuse se týkala aktivity či pasivity studentů, kteří v současné době studují. Obě krajnosti se do jisté míry (i když ne zcela) odvíjejí od obecné motivace studentů ke studiu, ta je samozřejmě velmi různorodá. Přestože vstupní motivace ke studiu nemusí být u mnohých silná, je i zodpovědností vysoké školy/fakulty ji podporovat a najít takové nástroje v podobě způsobů učení a organizace studia, které potenciálně vedou k jejímu zvýšení. Kromě toho motivace ke studiu či k předmětu studia může být sama o sobě silná, ale motivace aktivně se veřejně angažovat třeba prostřednictvím participace ve spolku/sdružení nebo i na úrovni akademického senátu, je vlastně odlišná záležitost. Ale i ona má proměnlivou podstatu a to znamená, že i s ní se dá dále pracovat: jak vnitřně, což souvisí s osobním vývojem daného člověka, tak zvenku, tj. výchovou k aktivní veřejné participaci.

Otázka kolem tohoto typu motivace se promítla i do reflexe představitelů spolků: do značné míry je problém nalézat a oslovovat studenty, kteří budou pokračovat v dané činnosti, až současní představitelé spolků odejdou, protože dokončují svá studia. Ochota či neochota převzít zodpovědnost za tento typ činnosti je u potenciálních nástupců klíčová, ale jen malá část studentů tuto ochotu projevuje.

Průřezovými pojmy, kolem kterých celý workshop probíhal, byly motivace a zodpovědnost. Obojí má minimálně dvojitý rozměr. První je individuální: jak je motivován jedinec a za co a komu je odpovědný. Druhým rozměrem je motivace a zodpovědnost institucionální, kdy vysoká škola a různé její úrovně mohou a asi i mají svým působením ovlivňovat někdy hodně rozostřené počáteční motivace studentů. Tato úvaha se přitom do určité míry prolíná i s výsledky workshopu „Úloha vysokých škol ve společnosti“, v němž byla zdůrazněna i „výchovná“ role vysokých škol.

Kvalita vysokých škol a jak ji vnímá veřejnost

Ve třech úvodních příspěvcích (autorka čtvrtého ohlášeného příspěvku se ze zdravotních důvodů omluvila) byly prezentovány různé aspekty tohoto širokého a aktuálního tématu. (O aktuálnosti tématu svědčí i to, že o tento workshop projevil zájem největší počet účastníků konference.) Příspěvek zahraničního hosta se zaměřil spíše na různé pohledy na kvalitu vysokých škol v zahraničí, než na konkrétní kroky a opatření k jejímu zajišťování. Podobně tomu bylo

i u následujícího příspěvku, který upozornil na některé obecnější souvislosti probíraného tématu. Třetí příspěvek byl věnován konkrétním zkušenostem s hodnocením akademických pracovníků na jedné české vysoké škole.

V diskusi autoři příspěvků i další účastníci převážně upřesňovali a doplňovali myšlenky a náměty z přednesených příspěvků. Otázky a problémy související s novými formami akreditace byly předem odkázány na jiné fórum.

Z jednání workshopu je možno učinit tyto závěry:

- Zatímco v oblasti vědecké a výzkumné (obecně tvůrčí) činnosti akademických pracovníků byla vytvořena a dále se vytváří metodika hodnocení (včetně kvantitativních ukazatelů), která se pak promítá do financování této činnosti, v oblasti hodnocení kvality vzdělávací činnosti tomu tak zdaleka není. Je proto žádoucí věnovat větší pozornost kvalitě výuky a hodnocení a oceňování pedagogické činnosti akademických pracovníků.
- Jednou z cest ke zlepšení kvality výuky mohou být pedagogické kurzy pro doktorandy, z nichž mnozí se na výuce nějakou formou podílejí a někteří z nich se po ukončení studia vydají na dráhu akademických pracovníků.
- Pro zajištění větší a aktivní účasti studentů při hodnocení výuky je třeba dlouhodobě a soustavně vytvářet ovzduší vzájemné důvěry a spolupráce. Se studenty je třeba o jejich připomínkách a návrzích na zlepšení otevřeně diskutovat a celou akademickou obec informovat o výsledcích hodnocení a realizovaných zlepšeních, např. formou každoročně vydávaných zpráv. Zjevné nedostatky je však třeba odstraňovat ihned.
- Zajišťování kvality vysokých škol by mělo spočívat v cíleném zlepšování klíčových činností vysokých škol, nestačí jen odhalování a odstraňování excesů.
- Vysoké školy mají odpovědnost za spoluvytváření rychle se měnícího světa.
- Je pocítován nedostatek živých platforem, na nichž by se diskutovalo o těchto i dalších tématech a problémech.

Proměny podmínek fungování vysokých škol (finance, legislativa, instituce)

V debatě se vystupující i diskutující z publika věnovali některým otázkám, které zazněly v příspěvcích a týkaly se především vztahu vysokoškolských institucí a státu, jejich finanční autonomie a vnitřního řízení.

Vzhledem k tomu, že vystupující hovořili ve svých příspěvcích o změnách postavení vysokých škol po roce 1989, zazněla také jistá bilance vývoje posledních dvaceti let, která přinesla vysokým školám více autonomie vůči státu. Diskutující se shodli, že tento vývoj byl rozhodně pozitivní, upozornili však na různé aspekty toho, jak vysoké školy této autonomie (ne)využívají.

V diskusi se probíraly jednak otázky vznesené Jiřím Chýlou týkající se složení a pravomocí orgánů vysokých škol. Ostatní vystupující odmítli jeho snahu srovnávat školy s akademií věd, resp. s jejími ústavy, a obhajovali současnou podobu složení správních rad i akademických senátů, jakkoli se v druhém případě diskutující shodli, že zastoupení studujících je v mezinárodním srovnání nadstandardní a nemusí vždy hrát pozitivní roli. V debatě byly také vyjasněny některé otázky týkající se jmenování rektora a předpoklady pro vykonávání této funkce.

Značná část diskuse byla v návaznosti na vystoupení Jiřího Zlatušky věnována personální politice českých vysokých škol. Jiří Zlatuška kritizoval stav, kdy vysoké školy nedostatečně využívají autonomie v této oblasti, nemají promyšlenou a systematickou personální strategii. Debata vyšla z aktuální otázky, jak vysoký úvazek je únosný u jednoho akademického pracovníka. Jiří Zlatuška kritizoval současnou praxi, kdy je akademickým pracovníkům umožněno mít v součtu více než jeden úvazek (zpravidla do 1,5, ale i více) a poukázal na to, že se při souběžném úvazku na veřejné a soukromé vysoké škole jedná také o ochranu *know how* té které školy. V reakci však zazněly názory, že jistá míra propojenosti akademické práce mezi institucemi je nutná a vhodná.

Nedostatečně využívaná autonomie po finanční stránce byla také kritizována na příkladu přebírání ministerských mechanismů financování (vzdělávací i výzkumné činnosti) dovnitř vysokých škol. Účastníci se shodli, že by vysokoškolské instituce měly lépe strategicky zvažovat, jak veřejné prostředky investovat a utrácet, což jim současný právní rámec umožňuje. Jiří Zlatuška pak kritizoval, že současné snahy státu specificky financovat některé obory (lékařské, pedagogické) jsou vlastně zásahem do této finanční autonomie univerzit. Stanislav Štech upozornil, že by měly vysoké školy zlepšit schopnost vyjednávat uvnitř přerozdělování prostředků, které by mělo být založeno na racionálních argumentech a strategickém uvažování. Školy by se měly stát „skutečnými hospodáři“ a nepřebírat mechanicky pokyny „shora“ pro interní procesy.

Stanislav Štech také vyzvedl otázku diverzifikace, na jejíž důležitosti se shodlo více účastníků debaty. Je potřebné zachovat pro vysoké školy obě jejich funkce, výchovu (*Bildung*) i expertízu (*Expertise*), což si ale vyžaduje odlišné modely pro řízení činností na vysokých školách. Podle toho by také mělo být možné nastavit mechanismy vnitřního řízení, např. odlišnou (menší či větší) roli studujících nebo vnějších aktérů (stakeholderů).

V publiku také rezonovala myšlenka Stanislava Štecha založit vysokoškolskou politiku na delší perspektivě, než jakou má politická reprezentace. Návrh „svolat generální stavy“, tedy vytvořit strategickou platformu, na které se budou účastnit všichni aktéři (interní i externí), slibuje překročit současný stav, který neumožňuje řešit závažnější problémy českého vysokého školství s delší perspektivou než pět let. V debatě zazněl mnohokrát připomínaný argument, že vysokoškolské vzdělávání je „běh na dlouhou trať“, a změny, jakkoli jsou potřebné, není možné činit překotně a bez toho, aby je akceptovali všichni zúčastnění aktéři.

S konstatováním potřeby zásadnější změny v českém vysokém školství důkladně projednat se všemi zástupci vysokoškolského prostředí, kterou na závěr diskuse vyslovil Ivan Wilhelm, se

účastníci debaty ve shodě rozešli a otevřeli tak prostor pro další fóra, která by se měla nastoleným otázkám podrobně věnovat.

Změny ve způsobech učení

Na workshopu bylo pestré složení přednášejících. Ondřej Hausenblas zaujal přednáškou o přípravě budoucích učitelů, kteří budou připravovat budoucí studenty vysokých škol. Upozornil na to, že v dítěti nesmí být vyvoláván strach z dělání chyb. Naopak chyby mají být součástí učení a mají vést k studentově zamyšlení a mají ho inspirovat k otázkám, jak nalézt správné řešení.

Důležité je už od mala budovat partnerství mezi žákem a učitelem a vytvářet sebepodporující se učební komunity.

Lukáš Macenauer představil využívání simulací ve vzdělávání. Jednak jako příklad učebního principu *learning by doing*, který již využíval Jan Amos Komenský, jednak jako nástroj na měření kompetencí a dovedností studentů.

Lucie Rohlíková informovala tom, že v současnosti studuje ve světě více než 50 % studentů *on-line* a že 90 % z nich je s tímto učením spokojeno. Učení bude muset být (flexibilnější a vysoké školy by se měly připravit na kratší programy a na programy celoživotního učení, po kterých bude stoupat poptávka. Musí být také připravené na využívání *on-line* nástrojů na podporu výuky, na což je třeba po didaktické a metodické stránce připravovat učitele. Role učitele bude spočívat v podpoře a řízení učebního procesu, bude muset být studentovi partnerem.

Martin Vrána pak zdůraznil důležitost učení se kritickému myšlení na všech úrovních vzdělávacího cyklu. Na příkladu amerických škol ukazoval, že v tom má i vysoké školství své limity. Podle něj se k učení se kritickému myšlení dostávají nejvíce doktorandi, ale i na magisterském a bakalářském stupni by se mělo intenzivněji rozvíjet.